

UMUT VE DİRENÇ: MÜLTECİ SORUNUNUN ÇAĞDAŞ SANATTA SUNUMU

 Hanife Neris YÜKSEL*

ÖZET

Bu makalede, 21. yüzyılın karmaşık ve insani meselelerinden biri olan mülteci krizi, politik çatışmalar, ekonomik zorluklar ve savaşların yıkıcı etkileriyle şekillenen küresel bir trajedi olarak ele alınmaktadır. Milyonlarca insanın kendi topraklarından zorla ayrılmasına ve mülteci kamplarında ya da yabancı ülkelerde yeni bir hayat mücadelesine zorlanmasına yol açan bu durum, çağdaş sanatın etik, kültürel ve politik bir sorgulama alanına dönüşmüştür. Bu bağlamda, Alfredo Jaar, Ai Weiwei, Yara Said, Khaled Barakeh, Issam Kourbaj ve Bouchra Khalili gibi sanatçıların eserleri, mülteci krizini heykel, fotoğraf, enstalasyon, video gibi farklı medya aracılığıyla ele almakta; izleyiciyi bu sorunun çok boyutlu yapısı üzerine düşünmeye davet etmektedir. Sanatçılar, eserleriyle yalnızca bir görsel anlatı sunmakla kalmamakta, aynı zamanda mülteci krizinin altında yatan etik sorumluluklara ve politik mücadelelere dikkat çekmektedir. Makale, çağdaş sanatın mülteci krizine yaklaşımını ve bu yaklaşımın toplumsal ve politik etkilerini analiz ederek, sanatın toplumsal değişime olan katkısını anlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: mülteci, çağdaş sanat, politika, estetik, toplum

Hope and Resilience: The Presentation of the Refugee Issue in Contemporary Art

ABSTRACT

This article examines the refugee crisis, one of the 21st century's most complex and human-centered challenges, shaped by the devastating impacts of political conflicts, economic hardships, and wars. This crisis has forced millions to leave their homelands and struggle to build new lives in refugee camps or foreign countries. It has also emerged as an ethical, cultural, and political area of inquiry within contemporary art. In this context, artists such as Alfredo Jaar, Ai Weiwei, Yara Said, Khaled Barakeh, Issam Kourbaj, and Bouchra Khalili address the refugee crisis through various media, including sculpture, photography, installation, and video, inviting audiences to reflect on the multidimensional nature of the issue. These artists not only offer a visual narrative but also highlight the underlying ethical responsibilities and political struggles associated with the refugee crisis. The article aims to analyze the approaches of contemporary art toward the refugee crisis and the social and political impacts of these approaches, seeking to understand how art contributes to social change.

Key Words: refugee, contemporary art, politics, aesthetics, society

---

* Doç., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü, Antalya / TÜRKİYE, hanifyuksel@gmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Yüksel, H. N. (2025). Umut ve direnç: Mülteci sorununun çağdaş sanatta sunumu. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(48), 405-419. <https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1523752>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 28 Temmuz / July 2024

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 18 Kasım / November 2024

Giriş

Dünya genelinde artan mülteci sorunu 21. yüzyılın karmaşık ve insana dokunan sorunlarından birdir. Bu küresel trajedi, savaşların yıkıcı etkileri, ortaya çıkardığı acılar, politik çatışmaların neden olduğu göç dalgaları ve ekonomik zorluklar gibi bir dizi faktörün birleşimiyle şekillenmektedir. Milyonlarca insan, kendi topraklarından zorla ayrılarak mülteci kamplarında veya yabancı ülkelerde yeni bir hayat kurma mücadelesi vermektedir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası göç hız kazanmış ve şu anda kendi ülkelerinin dışında bir yıldan uzun süredir ikamet eden bireylerin sayısı 300 milyona yaklaşmıştır (Hollifield, 2023). Bu durum, sadece coğrafi sınırları aşan bir mesele olmanın ötesinde, aynı zamanda insanlığın ortak vicdanını sarsan bir trajediyi içerir.

Konu, kavram ve anlatı olarak sanatta da ele alınan mülteci sorunu politik ve estetik boyutları üzerinden derinlemesine incelemesi gereken önemli bir konudur. Mülteciler için uygulanan politikaların sanatsal yaratım sürecine dahil edilmesi, bu konuyu kendine mesele edinen birçok çağdaş sanatçının sanatsal üretimlerine yön veren temel bir motivasyondur. Bu motivasyona sahip sanatçılar, insan eylemlerini veya siyasi iktidarların etik duruşlarını güzel, yüce, trajik veya ironik biçimde farklı anlatılarla izleyiciye sunar. Sanatçılar, mültecilerin içinde bulunduğu kötü duruma, halkın desteğini sağlamayı amaçlayan görüntüler ve estetik yapılar üretirken önce insan sonra da sanatçı olarak farklı şekillerde kendilerini dahil ederler. Sanatın algılanma biçimini ve bir topluluğun duyuşsal algısını şekillendiren sanat eserleri, yazılı ve düşünsel sanat formları olarak değerlendirilebilir. Bu eserler, sanatçıların toplumsal entegrasyon biçimlerine veya sanatsal formların toplumsal yapıları ve hareketleri nasıl yansıttığına bakılmaksızın, siyasetin içinde yer alır (Ranci re & Rockhill, 2012: 12). Mülteci sorununun ele alınması, sadece bir estetik deneyim sunma amacını aşan, aynı zamanda bir toplumsal ve politik çağrıya dönüşen bir sanat platformunu çok daha fazla görünür kılar. Sanat, bu bağlamda, sadece güzellik ve ifade aracı olmaktan çıkarak, toplumsal sorumluluk bilinci taşıyan bir araç hâline gelir. Sanatçılar, eserleri aracılığıyla sadece görsel bir anlatı oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda krizinin ötesinde yatan etik, kültürel ve politik dinamiklere odaklanarak izleyicilerini düşünmeye davet etmektedir.

Bu makale, mülteci sorununu ele alan çağdaş sanat eserlerinin politik etkisini ve toplumsal anlamını daha da görünür kılmaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, makale, nitel bir araştırma yaklaşımı benimseyecektir. Nitel araştırmanın gerektirdiği karmaşık sosyal dinamikler üzerinden mülteci krizinin ortaya çıkardığı durumların çağdaş sanatta kendine ne şekilde yer bulduğunu derinlemesine analiz ve yorumlama yapmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, sanat eserlerinin içsel anlamını, duyuşsal etkilerini ve politik mesajlarını daha iyi anlamak için uygun olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, mülteci krizini ele alan sanat eserlerinin estetik ve politik boyutlarını anlamak için çeşitli analitik araçlar kullanılacaktır.

Makalede, mülteci krizini sanat aracılığı ile sunan Alfredo Jaar, Ai Weiwei, Yara Said, Khaled Barakeh, Issam Kourbaj ve Bouchara Khalili'nin yapıtları incelenecektir. Bu eserler, heykel, fotoğraf, enstalasyon sanatı, video sanatı gibi farklı medya aracılığıyla ifade edilmiştir. Her bir eserin içeriği, sanatçının niyeti gibi unsurlarla birlikte, yapıtların toplumsal ve politik bağlamı da analiz edilecektir. Veri toplama sürecine mülteci sorununu ele alan güncel sanat yapıtlarının belirlenmesi ve seçimi yapılmıştır. Seçilen yapıtlar ve konu üzerinden literatür taraması yapılmış ve çeşitli sanat galerileri, müzeler ve sanat etkinlikleri incelenmiştir. Daha sonra, seçilen sanat eserleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu metodolojik yaklaşım, mülteci krizini ele alan çağdaş sanat eserlerinin politik ve estetik boyutlarını anlamak için bir çerçeve sağlamaktadır. Bu şekilde, makale, çağdaş sanatın mülteci krizine nasıl yaklaştığını, bu yaklaşımın toplumsal ve politik etkilerini ve sanatın toplumsal değişime ne şekilde katkıda

bulduğunu anlamak için sanatın mülteci krizini ele alış biçimi, sadece sanatsal bir ifade olarak değil, aynı zamanda politik duruşun bir yansıması olarak okunmalıdır. Sanatçılar, eserleriyle sadece görsel bir etki yaratmamış, aynı zamanda mülteci krizinin altında yatan etik sorumlulukları ve politik mücadeleleri vurgulamaktadır. Ayrıca makalede mülteci, göç, öteki vb. konularda siyasi ve aktivist sanatçının anlatıcı olarak nasıl bir pozisyonda durduğu sorgulanırken etik-estetik ve sanat-politika arasındaki yapısal bağ üzerinden temsilin kim için ne için ve ne şekilde yapıldığı incelenmektedir.

Kriz Üzerinden İnşa Edilen Sanatsal Anlatılar

Hayata devam ediyor olmak, aynı zamanda hem yerel hem de küresel düzeyde kriz hâlindeki bir dünyaya yanıt verme zorunluluğunu da beraberinde getirir. “Silahlı çatışma, çevresel bozulma ve yoksulluğun iç içe geçmiş tehditleri, yirmi birinci yüzyılda dünyanın karşı karşıya olduğu siyasi ve ahlaki zorlukların merkezi bir parçasını oluşturuyor.” (Akande vd., 2020: 3). Bunların hepsi sürdürülemez bir dünya düzeninin birbiriyle ilişkili yönleridir.

Bugün gelinen noktada insan ve toplum üzerine olan tüm görüş ve kuramların, toplumun geleceğini öngörmek amacıyla yeniden yapılandırılması gerektiği birçok alanda kabul edilmektedir. Ancak, sanat dünyasında bu anlayış henüz tam olarak karşılık bulmamıştır. Sanatın hedeflerini değiştirmesi ve gezegenin geneline karşı sorumluluk üstlenmesi gerektiği, sanatın geniş ölçekte “faydalı” bir rol oynamadığı geç-modernist estetik yaklaşımlarla çatışmaktadır. Birçok sanatçı, mevcut estetik modellerin ötesinde farklı bir amaç duygusuyla rollerini anlamaya çalışmaktadır, ancak bu konuda kapsamlı bir teori veya çerçeve henüz tama anlamıyla çizilmemektedir (Gablik, 1995: 7).

Toplumsal hareketlerin dinamik ve geçici doğası, belirli sosyopolitik ve kültürel koşullar altında ortaya çıkar. Genellikle belirli bir sorunu çözmek için yeni yollar ve alanlar yaratırlar. Ancak, bu yollar ve alanlar genellikle kalıcı değildir; aksine, durumun gerektirdiği şekilde hızlıca değişebilir ve uyum sağlayabilirler. Bu esneklik ve geçicilik, toplumsal hareketlerin belirli bir soruna yanıt verirken daha etkili olmasını sağlar, çünkü katı ve sabit kurumlar gibi sınırlamalara tabi değildirler (Eyerma & Jamison, 1998: 21). Bu açıdan bakıldığında aktivist sanat, belirli bir tarzla sınırlı olmayan ve genellikle işlevleriyle tanımlanmaz. Geleneksel sanat ortamlarını terk eden bu sanatsal edim, içe dönük ve dışa açık bir yapıya sahiptir. Kabul edilmiş sanat bağlamlarının dışında da etkili olabilir. Pek çok farklı faaliyetleri içerir ve genellikle uzun vadeli projelerde çeşitli ortamları birleştirir. Aktivist sanatçılar, birleştirici ve katalitik olmaya çalışarak sosyal eylemi, sosyal teoriyi ve güzel sanat geleneğini çeşitlilik ve bütünlükle ruhıyla birleştirme gayretindedirler (Lippard, 1984: 342). Aktivistler de tipik olarak politikalara ve uygulamalara meydan okuyan, kendileri güç elde etmeye değil, sosyal bir hedefe ulaşmaya çalışan kişilerdir (Martin, 2007: 19). Aktivistler, diğerlerini dinlemeye zorlama, kışkırtma, engelleme, gösteri yapma ve protestolara katılma gibi yöntemlerle kendilerini ifade ederler (Jennstål & Öberg, 2019: 648).

Aktivist bir sanatçı olarak Alfredo Jaar yapıtlarında etik ve estetik arasında bir denge kurarak, sanat ve politika arasındaki yapısal bağın derinliklerine inen bir çerçeveyi yansıtır. Jaar’ın eserleri, sadece estetik bir deneyim sunmakla kalmaz, aynı zamanda izleyiciyi etik değerler üzerinden düşünmeye sevk eder. Sanatçının çalışmaları, politik konuları ele alırken estetik bir yaklaşımı benimsemesiyle öne çıkar. Bu, sanatın sadece duyuşsal bir deneyim olmanın ötesinde, aynı zamanda etik sorumluluklar ve politik bağlamlarla iç içe geçmiş bir alan olduğunu vurgular. Jaar’ın yapıtlarında taşkınlık ve kınama eğiliminden uzak durduğu izleyicinin düşünce süreçlerini yönlendirmeye çalıştığı görülür. Yapıtları, insanların toplumsal ve politik konularda düşündürücü bir deneyim yaşamasını hedefler. Sanatçının, estetik deneyimi sadece güzellikle değil, aynı zamanda etik ve politik düşünceyle birleştirerek

oluşturması, eserlerinin içsel bir derinliğe sahip olmasını sağlar. Rancière'in estetik rejimi hakkındaki görüşlerine paralel olarak, sanatın estetik anlayışı artık temsilci rejimiyle çelişen bir yapı sergiler. Bu estetik rejimi, sanatın tanımını yapma ve üretme biçimlerindeki ayrım yerine, sanatsal ürünlerin özgün duyuşsal varlıklarını ayırt etmeye odaklanarak gerçekleşir. "Estetik" terimi, duyarlılık, zevk veya sanatla ilgilenenler için bir teoriyi ifade etmez; bunun yerine, sanat nesnelere özel varlık biçimine atıfta bulunur. Bu estetik rejiminde, sanatsal olaylar, onları sıradan bağlantılarından ayıran ve heterojen bir güç tarafından içselleştirilen, kendine yabancılaşmış bir düşünce biçiminin etkisiyle tanımlanır. Bu, bir şeyin üretilmemiş olanının üretildiği, bilginin bilgisizliğe dönüştüğü, logosun pathos ile özdeşleştiği ve kasıtlının kasıtsızla aynı hâle geldiği bir düşünce biçimini içerir (Ranciere, 2006: 22-23).

Alfredo Jaar temsil etiğini öne çıkarması aynı zamanda karmaşık sosyopolitik konular ve büyük ölçekli sorunlarla yüzleşmeyi beraberinde getirir. Bu çalışmalar, onun sessiz ve düşünceli yaklaşımıyla insan felaketlerine tanıklık ettiğini, askeri çatışmaların, siyasi yolsuzlukların ve ekonomik eşitsizliklerin etkisini gösterir. Jaar'ın en son çalışmalarından "One Million German Passports" enstalasyonu, Ukrayna'nın işgali ve Almanya'daki vatandaşlık konularını içerir (Görsel 1). Sanatçının merkezi kubbeli alanda sunduğu yüksek güvenlikli cam duvarın ardındaki Almanya'ya davet edilen kişi sayısını temsil ederken, aynı zamanda CDU'dan ayrılan ve sağcı AFD partisine oy verenlerin sayısını da içermektedir. Bu eser, iklim değişikliği ve devam eden çatışmalar nedeniyle artan mülteci krizine ve mültecilere kökenlerine bağlı olarak eşitsiz muameleye karşı vatandaşlık ve kimliği sorgular. Jaar'ın bu çalışması, Avrupa göç politikasındaki zorluklara ve güncel tartışmalara dikkat çeker, izleyicilere düşündürücü bir deneyim sunar (e-flux, 2023).

Görsel 1: Alfredo Jaar, One Million German Passports, Pinakothek der Moderne, Münih, 2023.

Entelektüeller, bir harekete güç katarken aynı zamanda hareket içindeki diğerleri üzerinde kontrol kurabilirler. Bu durum, entelektüellerin üstün temsil becerilerini kullanmalarının, hareket içindeki diğerleri arasında dışlanma riskini içeren bir güç temsil

ikilemi oluşturur ve birçok harekette tartışma konusu olur (Nicholls & Uitermark, 2015: 189). Jaar'ın sanat anlayışı da sadece eleştirel bir yaklaşımı değil, aynı zamanda popüler sanat akımlarına karşı bir direnişi içerir. Amacı, dünya sorunlarına dikkat çekerek insanları düşündürmek ve etkili bir şekilde harekete geçmeye yönlendirmektir. Alfredo Jaar, otoriter iletişimden kaçınarak izleyicileri sorgulamaya teşvik eden bir strateji izler, bu da insanların içsel bir dönüşüm yaşamalarına öncülük eder (Mouffe, 2013: 95). Bu nedenle insanların ve toplumların birbirleri arasındaki her türlü etkileşim ve denge sağlama çabalarında anlama duygusu önemlidir. Güçlünün zayıf üzerindeki üstünlüğü, erkeklerin üstünlüğü, beyazların renkli insanlar üzerindeki üstünlüğü, insanların doğa üzerindeki üstünlüğü vb. dengesiz hiyerarşilere ve otoriter kurallara karşı çıkılıyorsa, o zaman “öteki” denilen şeyi anlama çabası, sadece aktivist hareketlerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda hayatın her katmanında adil bir şekilde ilişki kurulmasına yardımcı olabilir. Bu noktada sanatın büyük ölçüde rehberlik misyonu bulunur. Sanatın amacı yasa koymak ya da üstün gelmek değil, her şeyden önce anlamaktır (Camus, 1961: 266). Sanat ve toplum üzerine eleştirel bir bakış açısı göz önüne alındığında, sanatın sembolik gücü, onun daha büyük özgürlük potansiyeline dayanmaktadır. Sözlü dille karşılaştırıldığında sanatsal dil, tek bir somut anlamın katı otoritesinin ötesinde, farklı zamanları tek bir eserde yoğunlaştırır. Bu, sanatın toplumsal huzursuzluğu dile getirmesine, aynı zamanda yeni ufuklar açmasına ve gelecek için olası alternatifleri keşfetmesine olanak tanır (Marxen, 2018: 54). Toplumsal hareketlere katılan bu insanların etkileşimde bulunduğu zaman dilimi sona erdiğinde, bu hareketlerin düşünce ve idealleri sanat yoluyla yaşamaya devam etmektedir. Bu eserler, eski hareketleri toplumsal bellekte canlı tutarak yeni hareketlere ilham kaynağı olur. Öte yandan, kültürel ifade ile politika arasındaki detaylı ilişkiler, kültüre yönelik bilişsel yaklaşımını genişleten örnekleri sunar. Bilişsel praksis ve hareket entelektüelleri olarak adlandırılan kavramlar, bu materyalin yardımıyla antropolojik ve estetik pratiklere dair kültürel uygulamaları içermekte, hareketleri yeni ritüelleşmiş davranış biçimlerinin yanı sıra sanatsal, müziksel ve edebi deneyimlerin doğduğu bir yaratım alanı olarak göstermektedir (Eyerman & Jamison, 1998: 13).

Ai Weiwei, “mülteci” veya “sığınmacı krizi” ile ilgili projeler üretirken zorunlu göç konusundaki çalışmaları belgesel film, kamusal enstalasyonlar ve galeri sergileri hem övgü almış hem de sert eleştirilere maruz kalmıştır. Ai Weiwei, etik açıdan sorgulanabilir ticaret uygulamalarına karışsa da aynı zamanda mültecileri temsil eden çalışmaları da vardır. Bu süreçte, kendi işinin yapısına vurgu yaparak ve görsellerinin tüketicilerini düşündürerek, izleyiciyi bakış açısını yeniden değerlendirmeye yönlendirir. Ai Weiwei'nin çalışmaları, sığınma talebinde bulunan göçmenlerin ve mültecilerin karşılaştıkları zorlu bürokratik süreçlere dikkat çeker (Zimanyi, 2022: 141-143).

Ai Weiwei, “Ai's Arch” (2017) adlı eseriyle bireylerin düşüncelerinin, yaşam koşullarının ve savaşların yarattığı kısıtlamalardan kurtularak barış ve sağlığa ulaşma mücadelesini vurgular. Aynı zamanda, Weiwei, küresel mülteci krizlerini, ırkçılık ve bölgesel güvensizlik nedeniyle ortaya çıkan sorunları gündemde tutmaya çalışmaktadır. Ai Weiwei, eserinin anlamını şu sözlerle açıklar: “O dönemde, ırkçılık ve bölgesel güvensizlik kaynaklı küresel mülteci krizleri yaşanıyordu. Ancak o günden bu yana, hep birlikte salgını deneyimledik, izolasyondan geçtik ve yaşamın ne kadar savunmasız olduğuna tanık olduk. Şu anda ise, Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş beş ila altı milyon insanı evlerinden kaçmak zorunda bıraktı.” (Harris, 2022). Bu ifadeler, yapıtın başka bir nedenle yapılmış olsa bile, sorunun sürekliliği nedeniyle bugünün küresel problemleri ile örtüştüğünü göstermektedir.

Görsel 2: Ai Weiwei, Nizip Kampı, Gaziantep, Türkiye, 2016

Mendes ile yaptığı röportajda (2022: 170) Ai Weiwei, kendisini mülteci olarak tanımladığını ve yerinden edilme deneyimini yakından anladığını söyler. Mülteci krizi ve yerinden edilme deneyimini kişisel bir perspektiften anlatarak, bu olayların gerçeküstü bir boyut kazandığını ifade eder. Weiwei, yaşadığı deneyimleri ve bu deneyimlerin insanlığın gerçekliğiyle nasıl çeliştiğini vurgular. Bu durumu, gerçeküstü bir montajla yankılanan bir gerçeklik olarak nitelendirir. Lastik botlarla gelen mültecilerin, Akdeniz'in turistik tatil beldesi imajının ötesinde, misafirperverlikle karşılanmaya çaresizce ihtiyaç duyan insanlar olduğunu belirtir ve bu nedenle söz konusu gerçeküstü gerçekliğin belgelenmesi gerektiğini düşünür ve "Human Flow" adlı eserini ortaya çıkarır. Weiwei, özellikle Midilli'ye yaptığı ziyaret sonrasında yaşadığı şok edici deneyimleri paylaşır. Binlerce kişinin Avrupa'ya ulaşma çabaları sırasında boğulması ve sınıra yaklaşmadan teknelerin itilmesi gibi trajik olaylar, bu gerçeküstü durumu daha da vurgular. Weiwei, bu olayları belgelemenin önemine vurgu yaparak, bu durumun kabul edilemez olduğunu dile getirir.

Ai Weiwei'nin perspektifinden bakıldığında, mülteci krizi ve yerinden edilme deneyimi, var olan gerçeklik anlayışının sarsılmasına ve gerçekliğin gerçeküstü bir hâl almasına neden olur. Weiwei, bu olayları belgeleyerek bu durumu dünya ile paylaşmanın önemine vurgu yapar. Ai Weiwei küresel mülteci krizine ilişkin epik uzun metrajlı belgeseli Human Flow'u çekerken dünya çapında yirmi üç ülkede 600'den fazla mülteci ve yardım çalışanıyla röportaj yapar (Görsel 2). Bu röportajlardan birkaçı filmde yer alır. Geri kalan konuşmalardan yüz tanesini bütünüyle sunarak mültecilerin hayatlarına dair ilgi çekici birinci şahıs hikayelerini anlatmıştır. Human Flow'da mülteciler, kendi deyimleriyle sınır ötesine göç etme, mülteci kamplarında aylarca, yıllarca yaşama, alışılmadık ve belirsiz bir ortamda hayatlarını yeniden inşa etme mücadelesi deneyimlerini dile getirmektedir. Ayrıca tanıklık ettikleri savaş, kıtlık ya da zulüm gibi kendilerini göçe sürükleyen korkunç koşullar, karşılaştıkları zorluklar, geleceğe dair umutları ve korkuları hakkında konuşmaktadır. Söz konusu durumu Yunanistan'daki bir mülteci kampında kalan Afgan Atiq'in sözleri özetlemektedir: "Dünyada hiç kimse ülkesini terk etmek istemiyor. Ama insanların orada yaşaması mümkün değil." (Weiwei, 2020: 10).

Görsel 3: Yara Said, The Refugee Nation Flag, 2016

2016 Yaz Olimpiyatları'nda yarışan on mültecinin bayrağı, sembolü ve dolayısıyla kimlikleri olmadığı için resmi Olimpiyat bayrağı ve marşı altında yarışır. Bir açıdan bakıldığında olimpiyatta yarışan sporcular, kendilerini sporcu olarak değil, aynı zamanda dünya çapında yerinden edilmiş 65 milyon insanı da temsil etmektedir. Dünya genelindeki milyonlarca mülteciyi temsil eden bu mülteci sporcuları Mülteci Ulusal Bayrağı'nı oluşturan Yara Said'e ilham verir (Görsel 3). Yara Said'in bayrağı basittir. Simge kullanmadan anlam içeren herhangi bir sembolizmi olmayan bayrak tasarlar (Dlugosz-Acton, 2017). Bu bayrak, hiçbir konumu olmayan, yalnızca kalıcı bir yuva arayan birçok bireyin bulunduğu yer olan sembolik bir ulusu temsil etmektedir. Tasarım, yaşamak için daha güvenli bir yer bulmak amacıyla topraklarından kaçan mültecilerin giydiği turuncu can yeleklerinden ilham almıştır. Bayrak milliyetçi bir sembol değildir. Sadece bir resim ve görsel bir obje olarak tasarlanmıştır. Yaşamın unsurları olan su, toprak, kum ve hava arasında yolculuk yapmak zorunda kalan tüm insanlar için bir işaret niteliği taşır. Tasarımın umut ve dayanışma duygusunu uyandırması ve mültecilerin sadece mağdur değil, aynı zamanda hayatta kalanlar ve savaşçılar olduğunu göstermesi amaçlanmıştır (Said, 2016).

Rancière, imgeyi hem bir kavram olarak hem de üretildiği koşullarla ilişki içinde yeniden tanımlayarak, estetik imgenin krizini yeniden değerlendirme şansı olduğunu göstermeye çalışır. Rancière, bugün insanlara dayatılan imgenin belirli bir cehennem senaryosuyla ortaya çıkışını ve insanın yazgısının bu senaryoya bağlı olduğu algısını krizin tamamlayıcı bir parçası olarak değerlendirir (Şiray, 2019: 555). The Refugee Nation Flag'ın da taşıdığı sembolizm güçlüdür. İzleyiciler ve mülteciler arasında bir ilişki uyandıran tasarımın harflere veya simgelere ihtiyacı yoktur. Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından tanınmamasına rağmen birliğin, empatinin ve kabulün sembolü olan Said'in bayrağı, mültecilere dayanışma ve tanınma kazandırmıştır. Bayrak, mekânsız insanları birleştirir ve bu krizde karşılaştıkları mücadeleleri vurgular. Kendi sınırsızlığıyla eş anlamlıdır; tüm ulusları, tüm yerleri ve tüm halkları temsil eder (Dlugosz-Acton, 2017). Yara Said'in çalışması, kendi bağlamlarında ve seyirciyle etkileşim içinde olan bir sosyal katılımı yansıtır. Bu ayrımın, kişisel bir değerlendirme içermediği vurgulanır. Yara

Said politik sanatçı olarak ironik eleştirinin bir biçimi olarak sosyal konuyu işlerken, aktivist sanatçı kimliğiyle izleyici katılımını canlandırmayı ve toplumsal değişim için harekete geçmeyi amaçlamaktadır. Mouffe, sanat ve siyaset arasındaki ilişkiyi iki ayrı alan olarak değil, birbirinden ayrılmış iki alan olarak düşünmenin anlamsız olduğunu belirtir. Sanatta estetik bir boyutun olduğunu ve siyasette de estetik bir boyutun bulunduğunu ifade eder. Hegemonya teorisine göre, sanatsal uygulamalar, belirli bir sembolik düzenin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde ya da bu düzene meydan okumada rol oynar ve bu nedenle zorunlu olarak siyasi bir boyuta sahiptir. Siyasi, toplumsal ilişkilerin sembolik düzenlenmesi ile ilgilenir ve bu noktada estetik boyutu bulunur. Bu nedenle Mouffe, politik ve politik olmayan sanat arasında ayırım yapmanın faydalı olmadığına inanır (Mouffe, 2013: 91). Sanatsal aktivizmin politik karakterini daha iyi anlaşılması ile bu tür sanatsal aktivizmi karşı-hegemonik müdahaleler olarak görmek daha anlamlı olur. Buradaki amaç, şirket kapitalizminin yaymaya çalıştığı düzgün imajı bozmak olduğunu ve böylece baskıcı karakterini ortaya çıkarmaktır (Mouffe, 2013: 98).

Görsel 4: Khaled Barakeh, The Untitled Images, 2014

Sanat, özgür özüyle birleştirirken, tiranlık ayırır. Bu nedenle, sanatın her türlü baskı tarafından düşman olarak işaretlenmesi şaşırtıcı değildir. Modern tiranlıkların hem sağın hem de solun, ilk kurbanlarının sanatçılar ve entelektüeller olması şaşırtıcı değildir. Tiranlar, sanatta özgürleştirici bir güç olduğunu bilirler, bu güç sadece onu saygı göstermeyenler için gizemlidir (Camus, 1961: 269). Berlin’de yaşayan Suriyeli multidisipliner bir sanatçı olarak Khaled Barakeh’in sanat pratiği sadece “sanatçı” ve “aktivist” sınırları içinde kalmayarak sorumluluk alan bir sanatçı kimliği ile her ikisini de aşar. Çalışmaları, yerinden edilmiş kültür üreticilerinin ihtiyaçlarına yanıt vermenin yanı sıra savaş suçları ve işkenceyle ilgili pek çok müdahalelere kadar uzanır. Barakeh’in hayatında meydana gelen coğrafi değişiklik, onu kimlik, kültür ve tarih bağlamında güç yapıları etrafında dönen güncel ve önemli konulara yönlendirir. Kişisel deneyimlerinden ve hem tanıdık hem de yabancı yerlerdeki gözlemlerinden ilham alarak, Barakeh yaratıcı pratikleri toplumsal değişim aracı olarak ele alır. Farklı bakış açılarıyla tekrarlayan ve sürekli çözülemeyen sosyal adaletsizliklere ışık tutmaya çalışan bir eğilim sergiler (Drüeke vd., 2021: 177). Sanatçı, modern medyanın Orta Doğu trajedisini tekrarlayan ve duyarsızlaştıran şiddet içeren görüntülerle yönettiğini, editörlerin ve ajansların ise neyin gösterilmeli ve neyin gizlenmeli olduğuna karar vererek gerçekliği saptırdığını ifade eder. “The Untitled Images” adlı çalışmasında (Görsel 4), Suriye’de çekilen fotoğrafları kullanarak, acının

istenilen dozda gösterilmesi için kendi sanatsal şiddetini uygulayarak izleyicinin evrensel kayıp ve acı hissiyle özdeşleşmesine olanak tanıyan bir eleştiri olarak sunar.

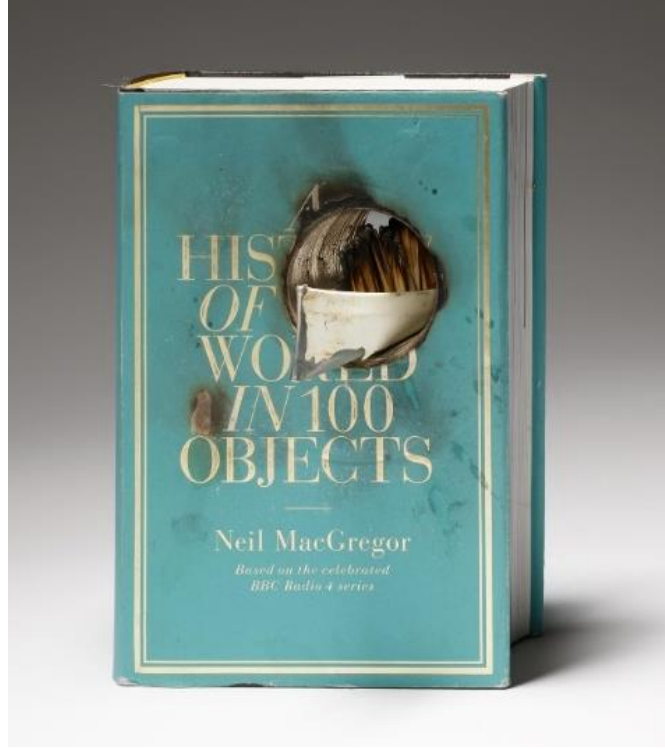
Batılı medyada Orta Doğu'daki acılara dair tekrarlanan görüntüler, izleyicilerin duyarsızlaşmasına neden olmuş durumdadır. Editörler ve fotoğraf ajansları, içerik konusunda egemenlik kurarak neyin gösterilmeye değer olduğunu belirlemekte, bu da gerçekliği yansıtmaktan ziyade belirli bir bakış açısını öne çıkarmaktadır. Bu durum, izleyicilerin çatışma hakkındaki algılarını etkileyerek şiddet içeren görüntülerin bir tür "yarışma" hâline gelmesine neden olmaktadır. Olayların trajedisini yansıtmaktan ziyade, abartılı ve yoğun görsel malzeme üreterek ilgi çekme eğiliminde olan bu yaklaşım, insanların travmatik olayları ve şiddeti daha da yoğun bir şekilde deneyimlemelerine yol açmaktadır. Bu bağlamda, "The Untitled Images" fotoğraf serisi, gerçeğin sanatsal varlığının veya yokluğunun toplumsal algıyı nasıl etkileyebileceğini sorgulayarak, gerçeği olduğu gibi göstermeden nasıl şekillendirebileceğimizi tartışır (Barakeh & Dreesen, 2020: 142-143). Çağdaş sanatın konumu göç üzerine odaklanarak radikal dışlamanın hem sanat dünyasında hem de siyasi arenada etkilidir. Ulusal, bölgesel ve sınırlarla ilgili önyargıları ortaya çıkarmak, göçün ve sanatın eleştirel bakış açılarıyla meydan okur. Ayrıca göç ve acı üzerine sanatın "Öteki"yi ele alma konusundaki sıkça tekrarlanan etik iddialar, yakından incelendiğinde, bu endişelerin zaman zaman bugünün göç rejimine karşı eleştirel bir bakışın önündeki engelleri nasıl oluşturabileceğini vurgular (Berggren, 2019:116).

Görsel 5: Issam Kourbaj, Dark Water, Burning World, 2016

Sanatçı, eserine yön verirken bir yandan da onun tarafından seçilen bir varlıkla karşı karşıya gelir. Bir bakıma sanat, dünyadaki geçici ve tamamlanmamış her şeye karşı bir isyandır. Dolayısıyla, tek amacı duygusunun kaynağı olarak korumak zorunda olduğu gerçekliğe başka bir şekil vermektir. Bu bağlamda, herkes gerçekçidir ve hiç kimse değildir. Sanat, mevcut durumu tamamen reddetmek ya da tamamen kabul etmekle ilgili değildir. Sanat hem reddetme hem de kabul etme durumunu aynı anda barındırır ve bu nedenle sürekli bir yeniden yapılanma gerektirir. Sanatçı, bu belirsizlik durumunda yaşar; gerçeği reddedemeyen ancak sonsuza dek tamamlanmamış yönleriyle sorgulamak zorunda olan bir konumda bulunur (Camus, 1961: 264). Sanat eserlerinin analizi, görünürlük dispozitifi içinde anlam bulan sanatsal imgelerin varlık veya yokluğuyla şekillenen bir süreçtir. Bu analiz, düşünsel figürler, sosyal-politik bağlamlar, malzeme karakteri, görüntü kompozisyonu, detay, görüntü tasarımı, resim temsili

ve ikonografi gibi temel kategorilere odaklanır. Mülteci konulu eserler, farklı yayılma dereceleri ve alım bağlarıyla, görsel bilgi kültür düzenini oluşturan yapı taşları gibi işlev görür ve görsel çalışmaların temsilci ve eleştirel perspektifine odaklanır (Drüeke vd., 2021: 167). Mültecilerin yaşamlarına odaklanan yapıtlar yaşanılanları çeşitli yönleriyle ele alarak, o insanların travmatik deneyimleri, potansiyel ölüm tehlikesi, seslerini duyuramama zorluğu, insan haklarından yoksunluk ve aynı zamanda aramızdaki mesafe ile yakınlık ve şefkat potansiyeli gibi karmaşıklıkları düşünmeye teşvik eder (Adorni, 2018:19).

Görsel 6: Issam Kourbaj, Precarious Passage, 2016/2023

Suriye’den kaçan binlerce insanın halkın unutulmamasını sağlamak için yapılan Dark Water, Burned Water, 2016 (Görsel 5), serisi Mart 2023’te British Museum’da ikinci kez sergilenir. Sergi esnasında Issam A History of the World in 100 Objects adlı kitabı alır ve içine büyük, yuvarlak bir delik açar. Tüm insanlık geçmişini anlatan kitabın kapağına yapılan müdahalede kapakta yanık izleri bırakır. Issam, sergide sunulan küçük tekneyi deliğin içine yerleştirir. Tekne evrenin, gezegenin, doğanın tarihi gibi, insanlık tarihini kat ediyormuş gibi görünmektedir. Herkesin önünde kısa ve basit performansıyla Precarious Passage adlı yeni bir eser ortaya çıkar (Görsel 6). Kitap küçüktür fakat insanlığın ve doğanın iki milyon yıllık gelişimi anlatmaktadır. Tekne de küçük bir nesnedir ve o da insanlığın merkezi gücünü çağırıştır. Biri diğerini kat ederek muazzam bir referans ve anlam alanı açar. Aynı zamanda günümüzün siyasi çalkantılar, iklim değişikliği, yoksulluk, göç çıkmazlarından ve zorluklarına da dokunmaktadır. Issam’a göre; Precarious Passage, herkesin kırılğan bir teknede, öngörülemez zaman okyanusunda yaptığı yolculuğu anlatmaktadır (Fischer, 2023).

Ölüm ve savaşın görüntüleri, belirli bir “gerçeklik” sunar; ancak burada önemli olan, bu görüntülerin ne kadar otantik bir deneyim sunduğudur. Başkalarının acıları, bireylerin kendi deneyimlerini doğrular ve bu, gündelik yaşamda bir varlık ve amaç duygusunu yeniden üretir. Gerçeklik, sıradan ya da kurgusal olabilir, ancak bireylerin içsel yaşantısında derin bir etki bırakır. Savaşı yalnızca görüntülerle izlemek, bu sürekli şiddeti gözlemlemek, bu hayatların daha az önemli olduğu, bu ölümlerin “uluslararası haber döngüsünde sadece alakasız bir olay, dünyanın bu bölgelerinde meydana gelen bir şey” olduğu ve kendi memleketlerinde

gerçekleşmeyen bir olay olduğu yanılgısını pekiştirir (Baroody, 2021: 251). Bu durum, gerçeklik algısını şekillendirir ve olayları daha uzak, duyarsız bir perspektiften değerlendirilmesine yol açabilir. Bu, sadece görüntüler üzerinden edinilen bilgilerin, olayların karmaşıklığını ve insan deneyiminin derinliklerini tam anlamıyla yansıtmamaktadır. Göçle ilgili yapılan son araştırmalar, medyada belirli görüntü türlerinin baskın olduğunu ve benzer görüntülerin tekrarıyla göç konusunda belirli bir bakış açısının oluştuğunu göstermektedir. Aynı zamanda, bazı bireysel görüntülerin medya temsillerinin ötesine geçip kamu tartışmalarının bir parçası hâline geldiği görülür. Medya etkileşimi, dijital platformlar ve sanatsal ifade biçimleri, anlamın toplumsal üretiminde önemli bir rol oynamaktadır (Drüeke vd., 2021: 168).

Görsel 7: Bouchara Khalili, The Mapping Journey Project 2008-2011

Eğer “başka bir yer” mülteci hayalinin bir oluşturmasıysa, o zaman bu bir efsanedir: geleceğe yönelik bir projeksiyon, her şeyini kaybeden ancak vücutlarındaki yaralardan başka bir şeyi kalmayan insanların beklentilerini açığa çıkarır (Kkona, 2017: 133). Bouchara Khalili, “The Mapping Journey Project” video enstalasyonunda kaçak göçmenlerin ve mültecilerin öykülerini anlatarak bireysel deneyimleri aşan bir perspektif sunar (Görsel 7). Sekiz adet tek kanallı videodan oluşan bir enstalasyon ile yasadışı olarak sınırları geçmeye zorlanan bireylerin bakış açısıyla detaylandırılmış ve şekillendirilmiş alternatif bir harita yapımı pratiği çizmeyi amaçlamaktadır. Videoların her biri uzun bir statik çekime dayanmaktadır. Kalıcı bir işaretleyiciyi tutan bir el, yasa dışı yolculuklara neden olan sınırları aşan dolambaçlı ve karmaşık yolları kelimenin tam anlamıyla bir harita üzerine çizerken, anlatıcı da ekran dışında yolculuğu gerçekçi bir şekilde anlatır (Khalili, 2008). Bu çalışma, yabancılara yönelik olumsuz duyguların ve ırkçı söylemlerin metinleştirdiği insan hikayelerini ele alır. Bouchara Khalili, haritaların çelişkili doğasının farkındadır ve eserinde bu çelişkileri anlamaya çalışır. Video enstalasyonunda, göç nekropolitikalarını vurgulayan bireyler, ülkeler arasındaki dolaşımların hayat ve ölüm üzerindeki etkilerini tartışır. Khalili'nin çalışması, bireysel deneyimleri kişiselleştirmek yerine, çizgilerin ve hareketin ortaya çıkmasına odaklanarak birinin dünya üzerindeki hareket kabiliyetinin veya kısıtlılığının siyasi statüsünün nasıl belirlendiğini gösterir (Silva, 2020: 12-13). Aynı zamanda, yasa dışı göçmen kategorisinin icadının, insan yüzlerini silme eğiliminde olduğunu ve klişe ve şiddet aracılığıyla özgünlükleri ortadan kaldırmaya

çalıştığını gösterir. Mapping Journey Project’i, göçmenlerin hikayelerini anlamının ötesinde, bu hikayelerin toplumsal ve kolektif bir mesele olduğunu vurgular.

Khalili, projeyi sadece küresel göçü değil, aynı zamanda direnci öne çıkararak, daha önce de belirtildiği gibi, projede yer alanları “direnççiler” olarak adlandırır (Behiery, 2021: 34). Sanat teorisine göre, politik sanatın, politik bir duruşu açıkça ifade etmek zorunda olmadığını ve estetik endişelerinden vazgeçmesi gerektiğini doğrular. Proje, göçmen ve mülteci “krizi” öncesinde ortaya göçmen ve mülteci “krizi” öncesinde üretilmiştir fakat küresel olarak yerinden edilenlerin konusu ve yaşamları, giderek artan sayılarda ve anti-göçmen söyleminin normalleştiği bir bağlamda şu anda özellikle kritiktir (Behiery, 2021: 38). Sanatın estetik ve görsel ifade aracılığıyla toplumsal sorunlara duyarlılık kazandırma potansiyeli üzerinden izleyiciyi düşündürmeye ve duygusal bir etki yaratmaya yönelik bir rolü The Mapping Journey de kendini göstermektedir.

Sonuç

Bu makalede ele alınan yapıtlar ve diğerleri, mülteci temsilini ele alan sanat eserlerinin çeşitli açılardan eleştirel bir inceleme alanı yarattığını ortaya koymaktadır. Bu eserler, trajik hikayeler, insan hakları eksiklikleri, mülteci ilişkilerindeki karmaşıklıklar ve empati potansiyelini keşfeder. Mülteci meselesine duyarlılık kazandıran bu çalışmalar, duygusal ve düşünsel boşlukları doldurarak, dünyanın aşırı acı imajlarına karşı daha fazla empati gösterme ve dünya görüşümüzü geliştirme çağrısı yapar. Herhangi bir yerde yaşanan ölümlerin temsil edilmesinin zorluğu, aynı zamanda bir biçimde ister seyirci olarak ister sanatçı ister küratör olarak bir biçimde sanat piyasasının içinde yer alan büyük bir kitlenin bir duruş sergileyebilecekleri hâlde, sistemin bir parçası olarak iktidar temsilcileri oldukları gerçeğini de gözler önüne sermektedir. Söz konusu bu durum, göç sorununun güçlü ve eleştirel temsillerle ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarır. Yıllardır süregelen insanlık dramaları, günümüzde de etik açıdan zorlayıcı bir gerçekle karşı karşıya bırakarak, Adorno’nun endişelerinin hâlâ güncel olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Theodor Adorno, (2007: 362) 1949 yılında “Auschwitz’den sonra şiir yazmak barbarlıktır.” ifadesine 1962 yılında açıklık getirir: Acı çeken ya da işkence görenlerin çılgınlık atması gerektiği kadar, daimî acının da kendini ifade etme hakkı vardır; Auschwitz’den sonra şiir yazılmadığını söylemek bu yüzden yanlış olabilir.

Sanatı yapıtlarının politik eleştirideki rolü, çağdaş sanat dünyasında etik, politika ve estetik bir biçimde mutlaka kesiştiği net bir biçimde açıktır. Bu kesişmelere aktivist sanatçıların çalışmaları sanatın bize sorumluluk alacak etki gücünü daha iyi, daha eşitlikçi versiyonlarını sunmaktadır. Sanatın egemen normlara ve çerçevelere meydan okuma gücü ile estetiğin politik bir eleştiri olarak merkezi rolünü ortaya çıkarmaktadır. Bu argümandan yola çıkarak estetiğin etik ve politikadan ayrı olduğunu açıklamak yerine bu alanları birbiriyle kesişen alanlar olarak anlamamızın önemli olduğunu iddia edilebilir. Çağdaş sanat, politika ve sosyal sorumluluk kavramlarının birleşim noktasında, özellikle ötekinin güvencesizliğiyle ilgili eserlerde sanatçılar amaçları doğrultusunda temsil etmeyi amaçladıkları eserleriyle bu alanlardaki kesişmeleri araştırır. Sanat, yaşamın savaş ve şiddet bağlamında farklı bir şekilde algılanmasını ele alarak, bu konuda önemli bir rol oynar ve istikrarsızlığı algı dünyasında yeniden şekillendirir. Bu nedenle, sanatın politik eleştiri süreçlerinde önemli bir işlevi olduğu ve acı ve şiddeti estetikleştirilen eserlerin etik ve politik gerçekliği sorgulanmasının önemini ortaya koymaktadır. Makalede ele alınan eserlerde, sanatsal uygulamaların temsili için sunulan estetik stratejiler, algısal alanda daha eşitlikçi normlar ve tanıma çerçeveleri oluşturma amacını taşır ve temsil edilenleri kurban konumundan çıkararak onlara daha adil bir temsiliyet sağlamayı hedeflediği görülmektedir. Ayrıca stratejiler, eleştiri getirerek herkesin pozisyonunu ve konumunu sorgular, politik sanat içindeki sesin haksız dağılımına karşı bir çözüm sunma gayreti içindedir. Sanat eserlerinin “siyasete dahil olma” biçimi, sanatçıların toplumsal

bütünleşme tarzlarını veya sanatsal biçimlerin toplumsal yapıları veya hareketleri nasıl yansıttığını tanımlar. Her ne kadar niyetler farklı olsa da radikal dışlamalarla damgalanmış bir dünyada, çağdaş sanatın standartlarının sıkça gözden geçirilip sorgulanması gerektiği bir gerçek. Göçü konu alan sanatın bu dışlaması, sadece sanat dünyasını değil, aynı zamanda politik arenayı da dışlamaktadır. Bu durum, ulusal, bölgesel ve sınırlı bakış açılarını sorgulayan bir araştırmayı beraberinde getirir. Göç sınırlarını zorladıkça ve bilgi ile unutkanlık arasında denge kuruldukça, göçü konu alan sanatın temelleri ortaya çıkar. Bu eleştiriler genellikle “öteki” kavramıyla ilgili etik çerçeveye odaklanır. Ancak, bu endişelerin daha yakından incelenmesi, bugünün göç rejimini eleştirel bir bakış açısından kısıtladığını da göstermektedir.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Adorni, G. (2018). Breathing through the medium: representations of refugees in contemporary art. *Dandelion: Postgraduate Arts Journal and Research Network*, 9(1), 1-29.
- Adorno, T. W. (2007). *Negative dialectics*. (Çev: E. Ashton), Continuum.
- Akande, D., Kuosmanen, J., McDermott, H., Roser, D. (2020). *Human rights and 21st century challenges: Poverty, conflict, and the environment*. Oxford University Press.
- Alfredo Jaar Studio. (2023 / 2024, Kasım 15). One million German passports. <https://alfredojaar.net/projects/2023/one-million-german-passports/>
- Barakeh, K. (2023, Ekim 29). Khaled Barakeh. <https://www.khaledbarakeh.com/biography>
- Barakeh, K. & Dreesen, I. (2020). The untitled images. *Spiritual Care*, 9(4), 299-302.
- Baroody, M. (2021). Circulating images of death: Festival films and the Syrian refugee crisis. Jacob F., Wallenbrock N. B. (Ed.), *Migrants' Perspectives, Migrants in Perspective: World Cinema* içinde (230-255. ss.), Edinburgh University Press.
- Behiery, V. (2021). Migrants and refugees in moving image contemporary art: Ghazel's "home (stories)" (2008) and Bouchra Khalili's "the mapping journey project" (2008-11). F. Jacob, N. B. Wallenbrock (Ed.), *Migrants' Perspectives, Migrants in Perspective: World Cinema* içinde (13-45. ss.), Edinburgh University Press.
- Berggren, E. (2019). Representation, victimization or identification negotiating power and powerlessness in art on migration. *Journal of Mediterranean Knowledge-JMK*, 4(2), 113-136.
- Camus, A. (1961). *Resistance, rebellion and death*. Knopf.
- Design Museum. (2024, Şubat 15). The Refugee Nation Flag. <https://designmuseum.org/exhibitions/beazley-designs-of-the-year/graphics-20xx/the-refugee-nation-flag>
- Dlugosz-Acton, S. K. (2017, Aralık 21). The refugee nation Yara Said. <https://kcai.edu/hr-block-artspace/project-well/the-refugee-nation/>
- Drüeke, R., Klaus, E., Moser, A. (2021). Spaces of identity in the context of media images and artistic representations of refugees and migration in Austria. *European Journal of Cultural Studies*, 24(1), 160-183.
- e-flux. (2023, Nisan 10). Alfredo Jaar: one million German passports. <https://www.e-flux.com/announcements/531130/alfredo-jaarone-million-german-passports/>

- Eyerman, R. & Jamison, A. (1998). *Music and social movements: mobilizing traditions in the twentieth century*. Cambridge University Press.
- Fischer, H. (2023, Haziran 21). A great artist on migration and refugees – the creation of Issam Kourbaj’s “precarious passage”. <https://www.britishmuseum.org/blog/great-artist-migration-and-refugees-creation-issam-kourbajs-precarious-passage>
- Gablik, S. (1995). *The reenchantment of art*. Thames & Hudson.
- Harris, G. (2022, Haziran 16). Ai Weiwei’s cage sculpture in Stockholm takes on new meaning following war in Ukraine. <https://www.theartnewspaper.com/2022/06/16/ai-weiweis-cage-sculpture-in-stockholm-takes-on-new-meaning-following-war-in-ukraine>
- Hollifield, J. (2023, Temmuz 27). Migration, forced displacement, and human development. <https://www.wilsoncenter.org/article/migration-forced-displacement-and-human-development>
- Jennstål, J. & Öberg, P.O. (2019). The ethics of deliberative activism: in search of reasonableness and dialogic responsiveness in provocative art exhibitions. *Policy Studies*, 40(6), 648-661.
- Khalili, B. (2024, Mayıs 15). The mapping journey project. <https://www.bouchrakhalili.com/the-mapping-journey-project/>
- Kkona, C. (2017). Politics and aesthetics of suspension: Gazes on migrant borders. *U-topias*, (13), 133-139.
- Lippard, L. R. (1984). *Trojan horses: activist art and power*. New Museum.
- Martin, B. (2007). *Activism, social and political*. L. Gary, G. Anderson, K. G. Herr (Ed.), *Encyclopedia of Activism and Social Justice* içinde (19-27. ss.), Sage.
- Marxen, E. (2018). Artistic practices and the artistic dispositif - a critical review. *Antípoda. Revista de Antropología y Arqueología*, (33), 37-60.
- Mendes, A. C. & Weiwei, A. (2022). The world as a readymade: a conversation with Ai Weiwei. *Transnational Screens*, 13(2), 157-175.
- Mouffe, C. (2013). *Agonistics thinking the world politically*. Verso.
- Nicholls, W. J. & Uitermark, J. (2015). *Giving voice: the ambivalent roles of specific intellectuals in immigrant and lgbt movements*. Amsterdam University Press.
- Ranciere, J. (2006). *The politics of aesthetics: the distribution of the sensible*. Continuum International Publishing Group.
- Ranciere, J. & Rockhill, G. (2012). *The politics of aesthetics: the distribution of the sensible*. Bloomsbury Academic.
- Said, Y. (2024, Ocak 28). The refugee nation flag. <https://yara-said.com/The-Refugee-Nation-Flag>
- Silva, V. P. (2020). The mapping journey project by Bouchra Khalili: making maps speak. *Artes e Política*, 26(39), 11-25.
- Şiray, M. (2019). Jacques Rancière’in imge felsefesi: estetik imgenin diyalektiği. *Kaygı*, 18(2), 549-566.
- Weiwei, A. (2020). *Human flow*. Princeton University Press.
- Zimanyi, E. (2022). Interrogating the limits of humanitarian art: The uncomfortable invitations of Ai Weiwei. *Transnational Screens*, 13(2), 141-156.

EXTENDED ABSTRACT

The increasing refugee crisis stands as one of the most complex and humanly touching issues of the 21st century. Shaped by political conflicts, economic hardships, and the devastating effects of wars, this global tragedy has forced millions to leave their homelands and struggle to build new lives in refugee camps or foreign countries. The purpose of this article is to explore how contemporary art addresses the refugee crisis, focusing on its political, ethical, and cultural dimensions. Artists such as Alfredo Jaar, Ai Weiwei, Yara Said, Khaled Barakeh, Issam Kourbaj, and Bouchra Khalili use various media (sculpture, photography, installation art, video art) to present the refugee issue, inviting viewers to reflect on the underlying dynamics and ethical responsibilities.

This study adopts a qualitative research approach, aiming to provide an in-depth analysis of how contemporary art approaches the refugee crisis and its social and political impacts. The research involves the selection and detailed analysis of art works addressing the refugee issue, supported by a literature review and examination of relevant art galleries, museums, and art events. The methodological framework is designed to understand the aesthetic and political dimensions of these artworks and how they contribute to social change.

The analysis reveals that contemporary artists not only create visual narratives but also emphasize the ethical responsibilities and political struggles underlying the refugee crisis. For instance, Alfredo Jaar's works balance ethics and aesthetics, encouraging viewers to reflect on social and political issues. His installation "One Million German Passports" critiques European migration policies and highlights the challenges of citizenship and identity in the face of the refugee crisis. Ai Weiwei, through projects like "Human Flow," documents the harsh realities faced by refugees, questioning the bureaucratic procedures and societal attitudes towards forced migration. His works emphasize the vulnerability of refugees and the ongoing nature of global refugee crises. Yara Said's "The Refugee Nation Flag," designed for the 2016 Olympics, symbolizes the statelessness and resilience of refugees, drawing inspiration from the orange life vests worn by those seeking safety. This flag, while not recognized officially, serves as a powerful symbol of solidarity and recognition for displaced individuals.

Khaled Barakeh's "The Untitled Images" series critiques the media's portrayal of Middle Eastern tragedies, using artistic intervention to prompt viewers to empathize with the universal sense of loss and suffering. His work challenges the desensitization caused by repetitive violent imagery in Western media. Issam Kourbaj's "Dark Water, Burning World" and "Precarious Passage" utilize symbolic representations to commemorate the lives of Syrian refugees, emphasizing the precariousness of their journeys and the broader historical context of human displacement. Bouchra Khalili's "The Mapping Journey Project" employs video installations to narrate the experiences of illegal migrants and refugees, creating alternative maps that document their perilous journeys. This project highlights the resilience and resistance of individuals forced into migration, challenging the dehumanizing narratives often associated with refugees.

The artworks discussed in this article create a critical examination of the refugee crisis, exploring themes of human rights, ethical responsibilities, and political dynamics. These works bridge the emotional and intellectual gaps, encouraging greater empathy and a more nuanced understanding of global displacement issues. Contemporary art's engagement with the refugee crisis not only provides aesthetic experiences but also serves as a platform for social and political critique. The representations of refugees in art highlight the necessity of addressing these issues with ethical and political sensitivity, emphasizing the role of art in fostering social change and challenging prevailing norms.

By examining these artworks, the study underscores the importance of contemporary art in reflecting and responding to the refugee crisis. The artists' use of diverse media and approaches illustrates the multifaceted nature of the issue, emphasizing the need for a comprehensive understanding of the refugee experience. The findings suggest that contemporary art can play a significant role in raising awareness, promoting empathy, and advocating for more equitable and humane policies towards refugees. The article concludes that the intersection of art, politics, and social responsibility is crucial in contemporary discourse, particularly in the context of global crises such as the refugee issue. The artworks analyzed demonstrate how art can transcend mere representation, becoming a potent tool for ethical reflection and political engagement.